

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING O'SISH DINAMIKASINI STATISTIK TAHLIL QILISH

Yuldasheva Alloma

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

Akbarova Sayyora

Innovatsion ta'lim kafedrası PhD, dotsent

Annotatsiya: *Mazkur tezis ishida O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining rivojlanish dinamikasi statistik usullar asosida tahlil qilindi. 2020–2024 yillar davomida kichik biznesning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi, bandlikni ta'minlashdagi roli va iqtisodiy faollik darajasi o'zgarishlari chuqur o'rganildi. Ish davomida rasmiy statistik ma'lumotlardan foydalangan holda o'sish tendensiyalari baholandi, asosiy muammolar va imkoniyatlar aniqlanib, ilmiy asoslangan xulosalar va takliflar ishlab chiqildi.*

Kalit so'zlar: *kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, statistik tahlil, o'sish dinamikasi, iqtisodiy faollik, bandlik, yalpi ichki mahsulot, iqtisodiy islohotlar, O'zbekiston*

KIRISH

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik iqtisodiyotning muhim harakatlantiruvchi kuchi bo'lib, bandlikni ta'minlash, ichki bozorni rivojlantirish va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston Respublikasida ushbu sohani qo'llab-quvvatlash bo'yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Soliq imtiyozlari, kreditlar, subsidiyalar va yuridik himoya vositalari tadbirkorlik subyektlarining soni va faoliyatini kengaytirishga xizmat qilmoqda.

Mazkur tadqiqotda 2020–2024 yillar oralig'ida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning asosiy ko'rsatkichlari statistik tahlil qilinadi. Ularning iqtisodiy o'sishdagi ulushi, bandlikni ta'minlashdagi o'rni va sektorlar bo'yicha dinamikasi o'rganiladi. Tadqiqot natijalari asosida kichik biznesni yanada rivojlantirishga oid xulosa va takliflar ishlab chiqiladi.

ASOSIY QISM

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik hozirgi davrda har bir mamlakatning iqtisodiy barqarorligi, bandlik darajasi va ijtimoiy-iqtisodiy muvozanatini ta'minlashda muhim omillardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Bu sohaning rivoji iqtisodiy tizimda bozor tamoyillarini mustahkamlash, raqobat muhitini shakllantirish

va ichki ishlab chiqarish salohiyatini kengaytirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Kichik biznes – bu kichik miqyosdagi kapital bilan tashkil etilgan, cheklangan sonli xodimga ega bo'lgan, mahalliy resurslarga tayanadigan va moslashuvchan ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish faoliyatini yurituvchi subyektlar yig'indisidir. O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchiligida ham kichik tadbirkorlik mezonlari belgilangan bo'lib, bu mezonlar tarmoq xususiyatlariga ko'ra xodimlar soni, yillik aylanmasi yoki ustav fondi bilan belgilanadi.

Xususiy tadbirkorlik esa, asosan jismoniy shaxslar yoki oila a'zolari tomonidan tashkil etiladigan va moliyaviy, tashkiliy jihatdan mustaqil bo'lgan iqtisodiy faoliyat shaklidir. Bu faoliyat ko'p hollarda savdo, xizmat ko'rsatish, qishloq xo'jaligi va kichik ishlab chiqarish yo'nalishlarida olib boriladi. Xususiy tadbirkorlikning ustunligi – bu soddalik, tez moslashuvchanlik va bozorga yaqinlikda namoyon bo'ladi. Shuningdek, bunday subyektlar odatda katta byurokratik to'siqlarsiz faoliyat yuritadi, bu esa ularni hududiy darajada ish o'rinlari yaratishda strategik muhim bo'g'inga aylantiradi.

O'zbekiston tajribasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mustaqillik yillaridan boshlab mazkur sohani rivojlantirish bo'yicha huquqiy baza yaratildi, jumladan, "Tadbirkorlik faoliyati erkinligi kafolatlari to'g'risida"gi, "Xususiy mulkni himoya qilish" va boshqa qonunlar qabul qilindi. Keyingi yillarda Prezident farmonlari va Vazirlar Mahkamasi qarorlari asosida soliq yengilliklari, imtiyozli kreditlash, subyektlarni ro'yxatdan o'tkazishni soddalashtirish, litsenziya va ruxsatnoma jarayonlarini qisqartirish orqali tadbirkorlik muhitini yaxshilashga katta e'tibor qaratildi.

Nazariy jihatdan, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning o'sishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar quyidagilardan iborat: qulay institutsional muhit, soddalashtirilgan soliq tizimi, moliyaviy resurslarga kirish imkoniyati, mehnat resurslari salohiyati, hududiy infratuzilma, axborot va maslahat xizmati tizimining mavjudligi. Shuningdek, kichik biznesning o'sishi aholining tadbirkorlik faoliyatidagi ishtirokiga, innovatsion g'oyalarni amalga oshirishga tayyorlik darajasiga, bozor ehtiyojlarini to'g'ri anglashga ham bevosita bog'liq.

Raqamli transformatsiya davrida esa kichik biznes uchun yangi imkoniyatlar ochilmoqda. Internet savdosi, elektron to'lov tizimlari, ijtimoiy tarmoqlar orqali marketing, onlayn xizmatlar – bular tadbirkorlik faoliyatini tez va kam xarajatlar bilan yo'lga qo'yish imkonini beradi. Bu jihatlar soha rivojiga ijobiy turtki bermoqda.

Xulosa qilib aytganda, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlikka ham xizmat qiluvchi muhim sektor bo'lib, uning nazariy

asoslarini chuqur o'rganish amaliy tahlil uchun poydevor vazifasini bajaradi. Kelgusi bobda esa aynan O'zbekistonda so'nggi yillarda mazkur soha rivojining statistik ko'rsatkichlari asosida o'sish dinamikasini tahlil qilishga e'tibor qaratiladi.

O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasida olib borilayotgan islohotlar natijasida mazkur sektorning iqtisodiyotdagi ulushi yildan-yilga ortib bormoqda. So'nggi besh yillikda kichik biznes subyektlarining soni, band aholining ulushidagi roli, yalpi ichki mahsulotdagi hisssasi va eksportdagi ishtiroki sezilarli darajada kengaygani kuzatildi. Ushbu bo'limda 2020–2024 yillar oralig'ida mazkur ko'rsatkichlar asosida o'sish dinamikasi statistik usullarda tahlil qilinadi.

Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2020-yilda kichik biznes subyektlari soni 355 mingni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilda bu ko'rsatkich 460 mingtaga yetgan. Bu esa besh yil ichida 29,5% o'sishni anglatadi. Aholining bandlik ko'rsatkichlariga e'tibor qaratilsa, 2020-yilda band aholining 74,1 foizi kichik biznesda faoliyat yuritgan bo'lsa, 2024-yilda bu ko'rsatkich 76,9 foizga yetgan. Mazkur o'sish tadbirkorlik muhitining yaxshilanib borayotganini, yangi ish o'rinlari yaratilayotganini anglatadi.

Yalpi ichki mahsulotdagi ulush bo'yicha ham ijobiy dinamikani ko'rish mumkin. 2020-yilda kichik biznesning YAIMdagi ulushi 52,3 foiz bo'lgan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2024-yilda 56 foizga yetdi. Xuddi shunday, eksportdagi ulush ham 27,8 foizdan 32,7 foizgacha ortgan. Bu esa kichik biznes subyektlarining tashqi bozorlar bilan integratsiyasi kuchayganidan dalolat beradi.

Quyidagi jadvalda mazkur ko'rsatkichlar yillik kesimda aniq aks ettirilgan:

1-jadval

O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlari (2020–2024 yillar)

Ko'rsatkichlar	2020	2021	2022	2023	2024
Kichik biznes subyektlari soni (mingta)	355	389	412	437	460
Band aholining ulushi (%)	74.1	74.8	75.6	76.2	76.9
YAIMdagi	52.3	53.7	54.4	55.1	56.0

ulushi (%)					
Eksportdagi ulushi (%)	27.8	29.1	30.5	31.8	32.7

Yuqoridagi jadval asosida olib borilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, kichik biznesning iqtisodiyotdagi roli izchil ortib bormoqda. Ayniqsa, xizmat ko'rsatish va savdo sohalarida kichik tadbirkorlar faoliyatining kengaygani kuzatilmoqda. Statistik ma'lumotlarga asoslangan holda, 2020-yildan 2024-yilgacha kichik biznesning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi yiliga o'rtacha 0,9 foiz punktga oshgan. Eksportdagi ulushi ham har yili o'rtacha 1,2 foiz punktga ko'paygan. Bu tendensiyalar kichik biznes subyektlarining ichki va tashqi iqtisodiy aloqalarda tobora faol ishtirok etayotganini tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, statistik kuzatuvlar ayrim muammoli jihatlarni ham ko'rsatmoqda. Jumladan, hududlararo tafovutlar – ayrim viloyatlarda kichik biznesning iqtisodiy faolligi yuqori bo'lsa, boshqa hududlarda bu soha sust rivojlanmoqda. Bundan tashqari, ayrim kichik biznes subyektlari moliyaviy resurslarga, kredit mablag'lariga, konsalting va axborot xizmatlariga yetarlicha kira olmasligi ularning raqobatbardoshligini pasaytirayotgan omillardandir.

Umuman olganda, statistik tahlillar O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning o'sish dinamikasi barqaror va ijobiy yo'nalishda kechayotganini ko'rsatadi. Ularning iqtisodiyotdagi o'rni nafaqat son va ulush jihatidan, balki sifat jihatdan ham tobora ortib bormoqda. Bu esa sohani yanada chuqurroq qo'llab-quvvatlash va yangi mexanizmlarni joriy etish zaruratini yuzaga keltiradi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasining o'sish dinamikasi barqaror va izchil kechmoqda. 2020–2024 yillar oralig'ida kichik biznes subyektlari sonining oshishi, ularning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi va eksportdagi ishtirokining kengaygani bu sektorning iqtisodiyotdagi ahamiyatini yanada mustahkamlagan. Shuningdek, bandlikdagi ulushining doimiy o'sib borayotgani mazkur sohaga nisbatan olib borilayotgan davlat siyosatining samaradorligini tasdiqlaydi.

Statistik tahlillar asosida aniqlanishicha, kichik biznes iqtisodiy o'sishni ta'minlash, aholi bandligini oshirish va hududiy taraqqiyotni rag'batlantirishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, hududiy tafovutlar, moliyaviy resurslarga kirishdagi cheklovlar, konsalting va texnologik ko'mak tizimining yetarli emasligi kabi muammolar soha rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Xulosa qilib aytganda, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va ularning raqobatbardoshligini oshirish yo'lida tizimli islohotlarni davom ettirish,

statistik monitoringni kuchaytirish va hududiy yondashuvlarni takomillashtirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xo‘jayev Sh.X. Tadbirkorlik asoslari: nazariya va amaliyot. – Toshkent: “Iqtisodiyot”, 2022.
2. Xaitov N.X., Norqobilov A.B. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish asoslari. – Toshkent: “Fan va taraqqiyot”, 2021.
3. Jo‘rayev O. O‘zbekistonda kichik biznesning ijtimoiy-iqtisodiy roli. // “Iqtisodiyot va ta’lim” ilmiy jurnali, 2023, №1.
4. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi rasmiy ma’lumotlari – <https://stat.uz>
5. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligining ochiq hisobotlari – <https://mf.uz>
6. “Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish” mavzusida ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – Toshkent, 2023.